

Foto familie Van der Hallen. Zittend Ernest Van der Hallen en mevrouw Van der Hallen. Staand van links naar rechts: Gustaf, Alfred, Beatrijs, Ernest, Louisa en Oscar, omstreeks 1919. [AMVC-Letterenhuis, Antwerpen, 109535]

De 'greep naar de macht' van de oorlogsburgemeesters als voorhoede van de Nieuwe Orde in Vlaanderen

ALFRED VAN DER HALLEN WORDT BURGEMEESTER VAN LIER^(°)

Met de recente publicatie van *Oorlogsburgemeesters: Lokaal bestuur en collaboratie in België* van Nico Wouters krijgt de persoon van de oorlogsburgemeester weer een centrale plaats in het onderzoek naar de politieke collaboratie in België tijdens de Tweede Wereldoorlog. Wouters toont in zijn onderzoek duidelijk aan dat de politieke collaboratie in België haar zwaartepunt had in de gemeentebesturen, terwijl die in Frankrijk en Nederland vooral op provinciaal en nationaal niveau gebeurde. Dat verklaart meteen waarom het collaborerende Vlaams Nationaal Verbond (vnv) en de Duitse Militärverwaltung zoveel mogelijk macht dirigeerden naar het gemeentelijk niveau. De ondermijning van de provinciebesturen was daar één stap van, het zorgvuldig kneden van een groep weinig combattieve en, op Gerard Romsée na politiek irrelevante secretarissen-generaal, was de tweede.¹

Door de uitholling van de twee hogere overheden bleven de Belgische gemeentebesturen verstoken van duidelijke richtlijnen over welke houding zij dienden aan te nemen in de omgang met de Duitse bezetter. Deze chaos leidde ertoe dat veel oorlogsburgemeesters handelden naar eigen goeddunken en tussen de gemeenten onderling vaak grote bestuurlijke verschillen bestonden. Het is ook de voornaamste verklaring waarom veel oorlogsburgemeesters weinig begrip hadden voor hun afzetting en eventuele veroordeling, zich verdedigend met het argument dat zij nooit duidelijke orders hadden ontvangen over wat wel en niet aanvaardbaar was in de collaboratie met de Duitsers. Anderzijds gaf de chaos en inertie bij de hogere overheden de Nieuwe Ordegezinde oorlogsburgemeesters veel meer vrijheid van handelen, wat hen in staat zou stellen hun beleid meer te voeren volgens de principes van de Nieuwe Orde.

(°) Deze tekst is gebaseerd op mijn uitgegeven licentiaatsverhandeling: R. Verwaest, *Kleine man, grote oorlog: Alfred Van der Hallen, Liers oorlogsburgemeester*, Lier, 2007.

1. N. Wouters, *Oorlogsburgemeesters 40/44: Lokaal bestuur en collaboratie in België*, Tielt, 2004, pp. 55-63. Zie ook H. Jacquemyns, *Een bezet land*, Antwerpen, 1982, pp. 24-27.

De grote doorbraak voor de Nieuwe Orde in Vlaanderen begon toen Gerard Romsée, de vnv-fractie leider in de Kamer, op 4 april 1941 werd aangesteld tot secretaris-generaal voor Binnenlandse Zaken. Vanuit deze positie kon hij het ganse bestuurlijke hervormingsproces in de Belgische gemeenten in een voor het vnv zo gunstig mogelijke richting sturen. In samenspraak met de Militärverwaltung, die aandrong op het vormen van centralistisch en autoritair geleide gemeentebesturen, voerde Romsée meteen vanaf zijn aanstelling een groot aantal hervormingen door in de Vlaamse gemeentebesturen die geheel in de lijn lagen van de Nieuwe Ordeprincipes. Zo werd onder andere de werking van de gemeenteraad opgeschort *sine die* (11 april 1941)² en kreeg de burgemeester veel uitgebreidere bevoegdheden dan voorheen (omzendbrief van 17 juni 1941). De versterking van de uitvoerende macht en het 'depolitiseren' van de uitvoerende mandaten (zoals de schepenen en vooral de burgemeester) waren ideeën die reeds in de jaren 1930 veel weerklank vonden in antiparlementaire kringen. In Duitsland was dit *Führerprinzip* op alle bestuursniveaus reeds lang van kracht, het militaire bestuur trok in bezet België deze politiek gewoon door. Het vnv gebruikte die politieke aardverschuiving in de gemeenten bewust om zijn lokale macht enorm uit te breiden.

Met de ouderdomsverordening (*Überalterungsverordnung*) van 7 maart 1941 werd vervolgens een grote doorbraak bereikt in de machtsgreep van de collaborerende partijen op de Belgische gemeenten. Alle rijksfunctionarissen, onder wie burgemeesters, schepenen, politiecommissarissen en gemeentesecretarissen, die ouder waren dan 60 jaar, dienden onmiddellijk ontslag te nemen. Zo kwamen meteen honderden bestuursposten vrij op alle niveaus, posten die vervolgens werden toegewezen aan vnv'ers of andere Nieuwe Ordesympathisanten. Het resultaat was dat het vnv samen met de bezetter halverwege 1941 er grotendeels in geslaagd was alle sleutelposities in Vlaanderen te bezetten via een geleidelijke strategie die de grenzen van het wettelijke dan wel benaderde, maar nooit overschreed.

In dit onderzoek willen wij, voortbouwend op de vaststellingen van Wouters, bestuderen wat de precieze impact was van een 'Nieuwe Ordeburgemeester' in een gemiddelde gemeente en op welke manier deze zijn gemeentebeleid en bestuursapparaat aan de Nieuwe Orde wist te onderwerpen. Als onderzoeks-subject kozen wij voor de kleine stad Lier uit de provincie Antwerpen en haar oorlogsburgemeester Alfred Van der Hallen (1901-1975).

2. N. Wouters, *Oorlogsburgemeesters [...]*, p. 27: Brief van Eggert Reeder aan G. Romsée, 11 april 1941, zie voor de Lierse implementatie van deze maatregel P. De Zaeger, *Lier, bezet en bevrijd: een Vlaamse stad tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Leuven, 1995, p. 62.

De Nieuwe Orde maakte haar eerste doorbraak in de Netestad in de lente van 1941. Op 3 april werd de katholieke burgemeester Joseph Van Cauwenbergh (1880-1954), die reeds 61 was, tengevolge van de *Überalterungsverordnung* ontslagen uit zijn functie. Schepen Frans Raats, eveneens katholiek, nam als waarnemend burgemeester de honneurs waar in afwachting van de aanstelling van een nieuwe burgemeester.³ Het vnv zocht samen met de Duitse bezetter koortsachtig naar een geschikte burgemeester voor de vrijgekomen post in Lier. De bevoegdheid om een nieuwe burgemeester aan te wijzen na de *Überalterungsverordnung* viel toe aan de vnv'er Gerard Romsée, die als secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken alle vrijgekomen burgemeesterposten moest opvullen. Romsée maakte duidelijk dat hij en het militaire bestuur de voorkeur gaven aan kandidaten van buiten de gemeenteraad. Er kwam immers een einde aan de tijd van de gepolitiseerde burgemeesters, vanaf nu werd men aangesteld op basis van 'objectieve bekwaamheid'. Daarom werden ook vooral kandidaten gezocht van buiten de gemeenteraad, omdat deze zogenaamd een minder duidelijke politieke kleur zouden hebben. Uiteraard was ook dit weer een drogreden om Nieuwe Ordekandidaten als burgemeester te kunnen benoemen en meer voor de hand liggende schepenen en gemeenteraadsleden van de klassieke partijen te negeren. Ook in Lier werd er buiten de gemeenteraad gezocht naar valabele burgemeesterskandidaten binnen de vnv-rangen. Die werd ten slotte gevonden in de figuur van Alfred Van der Hallen.

De levensloop van Alfred Van der Hallen leest als een schoolvoorbeeld van de evolutie die de politieke Vlaamse beweging tijdens het interbellum beleefde. Als jonge scholier op het Sint-Gummaruscollege tijdens de Eerste Wereldoorlog raakte hij aangetrokken tot het activisme. Na de oorlog zou hij samen met zijn broers Ernest, Gustaaf en Oscar Van der Hallen steun verlenen aan de Lierse afdeling van de Frontpartij en haar Lierse opvolger, de Katholieke Vlaamse Volkspartij.

Alfred Van der Hallen was nooit kandidaat op de Vlaams-nationale kieslijsten in Lier en werkte vooral op de achtergrond, wat mogelijk gemotiveerd was door zijn functie als provinciaal ambtenaar. Hij legde zich net als zijn schrijvende broer Ernest vooral toe op culturele nevenactiviteiten, als koorleider van het Vlaamsgezinde 'T En Zal.⁴

Van der Hallen was in 1940 een hoge ambtenaar bij het Provinciaal Technisch Onderwijs en één van de belangrijkste medewerkers van gedeputeerde Clerckx. Als gewaardeerd ambtenaar was hij de belichaming van de 'burgemeester-

3. Op 31 maart zou Van Cauwenbergh het verslag van het schepencollege gewoon tekenen, op 3 april werd genoteerd dat Raats benoemd werd als 'schepen-voorzitter' zonder verdere uitleg. Stadsarchief Lier: Notulen van College van Burgemeesters en Schepenen Lier (NCBS), 31 maart 1941 en 3 april 1941.

4. P. De Zaeger, *Lier, bezet en bevrijd* [...], p. 32.

ambtenaar' waar de Nieuwe Ordegezinden mee dweepten. Zijn geringe politieke profilering vormde eveneens een groot voordeel.

Het is dan ook logisch dat het vnv zijn zinnen op Van der Hallen zette. Toch was deze aanvankelijk weigerachtig om de post te aanvaarden, ondanks een interventie van August Borms om hem te overhalen. Na verloop van tijd doken er kapers op de kust op. Al snel circuleerden de namen van de nieuwbakken vnv'er en voormalig katholiek Jef Muys uit Bornem en de radicale Lierse ss-leider Fons Lanens als mogelijke alternatieven. De zaak sleepte maandenlang aan en ten slotte legde de Militärverwaltung de bal in het kamp van provinciegouverneur en vnv'er Jan Grauls om spoedig een kandidaat-burgemeester aan te duiden voor Lier.⁵ Ten slotte ging Van der Hallen overstag. Jaren later keek hij in zijn dagboek terug op zijn aanstelling en alle gebeurtenissen die ermee verbonden waren. Hij rechtvaardigde het aanvaarden van de post van oorlogsburgemeester met het argument dat hij hiermee de aanstelling van Muys of Lanens verhinderde, die om uiteenlopende redenen niet geschikt zouden zijn geweest voor deze positie. In zijn *Open Brief* aan zijn voorganger Van Cauwenbergh, die hij tijdens zijn vlucht in zijn dagboek zou schrijven, beschreef Van der Hallen het zo: *"Gij weet dat ik slechts na lang aandringen, en dan nog op uitdrukkelijk verzoek van mijn Overste, de Gouverneur, het burgemeesterschap heb aanvaard. Gij weet dat ik dat deed om onze stad voor een veel grooter onheil te behoeden, nl. de benoeming tot burgemeester van den volksverrader en wildeman Lanens."*⁶

Op 26 oktober 1941 was het ten slotte zover: *Ons Lier* kopte verheugd: *"We hebben een burgemeester!"*⁷ Meer dan zes maanden hadden de Lierenaars moeten wachten op hun nieuwe burgemeester. Over de redenen voor het lange wachten werd niets gezegd.

BENOEMINGSPOLITIEK IN EEN NIEUWE ORDE-GEMEENTE.

DE ZWARTE SCHEPENEN EN AMBTENAREN

De machtsgreep op het Lierse gemeentebestuur was echter niet afgelopen met het aanstellen van een vnv-burgemeester en het ontbinden van de gemeenteraad. De vier zittende schepenen, de kvv'ers Eysermans, Van Orshaegen, De Strijcker en Raats, zouden gemakkelijk alle Nieuwe Orde-initiatieven van burgemeester Van der Hallen hebben kunnen blokkeren door hun meerderheid in het schepen-college, het enige functionerende beslissingsorgaan op gemeentelijk niveau.

5. Provinciaal Archief Antwerpen (PAA), Dossier Burgemeesters Lier, kaft 24: Brief Feldkommandantur aan Jan Grauls, 8 juli 1941.

6. Verzameling Walter Luyten, Dagboeken Alfred Van der Hallen: Alfred Van der Hallen in een open brief aan Jozef Van Cauwenbergh, dagboekantekening Van der Hallen, 28 september 1945.

7. *Ons Lier*, 26 oktober 1941.

Gelukkig voor Van der Hallen werd schepen van Openbare Werken Georges De Strijcker (°1881) ook door de *Überalterungsverordnung* die burgemeesters én schepenen betrof, gedwongen zijn schepenambt op te geven vanaf 1 juli 1941.⁸ Een tweede katholieke schepen verdween een jaar later. De voormalige Lierse ACV-secretaris Frans Raats verdween uit het schepencollege, al had dat niets met zijn leeftijd te maken. Raats was verwickeld geraakt in een conflict met de Unie van Hand- en Geestesarbeiders (UHGA), de eenheidsvakbeweging van de Nieuwe Orde. De UHGA-secretaris van Lier beschuldigde Raats ervan de overname van het ACV door de UHGA te saboteren.⁹ Kort daarop kreeg Raats ambtsverbod opgelegd door de Militärverwaltung en op 22 april 1942 verdween ook hij uit het schepencollege.

De zetel van De Strijcker werd bijna een jaar door het liberale gemeenteraadslid Ceulemans bezet tot op 1 mei 1942, wanneer de benoeming van Frans De Jong werd bekendgemaakt. Ook de schepenbenoemingen vielen net als die van de burgemeesters toe aan de secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken en vnv'er Romsée, die daarvoor reeds Van der Hallen had aangesteld. De Jong was al jaren een trouw vnv'er en voorzitter van de Vlaamsgezinde turnvereniging Hooger Op. Ook de ontslagen Raats werd vervangen door een Nieuwe Ordekandidaat: Lode Van de Zande verscheen voor de eerste maal op het schepencollege van 25 juni 1941, twee maanden na het ontslag van zijn voorganger.¹⁰ Die 42-jarige ingenieur was hoofd van de Lierse DeVlag-cel en eveneens lid van de Algemene ss-Vlaanderen waarvan Alfons Lanens de Lierse afdeling bestuurd. Er bestaat geen schriftelijk bewijs van, doch minstens drie bronnen noemen Van de Zande ook als vnv-lid, wat zeker niet onwaarschijnlijk was, gezien het op dat moment nog vrij frequent voorkomen van dubbellidmaatschappen tussen DeVlag, vnv en zelfs de Algemene ss-Vlaanderen.¹¹ Twee maanden later werd Van de Zandes benoeming reeds bekrachtigd door Romsée. Nu telde het Lierse schepencollege drie Nieuwe Orde-aanhangers tegenover twee katholieken (Eysermans en Van Orshaegen), waardoor de overname van het stadsbestuur door de Nieuwe Orde definitief een feit was.

In hoeverre er in Lier een voorbereide machtsgreep plaatsvond, dan wel er sprake was van een toevallige samenloop van omstandigheden die voor de Nieuwe Ordegezinden in Lier uiterst voordelig uitdraaide, is niet duidelijk. Met de

8. Stadsarchief Lier, NCBS, 13 juni 1941.

9. Schatting van Unie voor Hand en GeestArbeiders-secretaris voor Lier door Beynen. Zie KADOC-KULeuven, ACV-gewest Lier nr.19, UHGA: Werkdocumenten, briefwisseling, ledenlijsten, verslagen, 1940-1944. P. De Zaeger, *Lier, bezet en bevrijd [...]*, p. 99.

10. Stadsarchief Lier, NCBS, 25 juni 1941.

11. Eigen verzameling documenten, interview met Lode Van Dessel door Rik Verwaest, 3 april 2007 en interview met Erna De Jong door Rik Verwaest, 3 april 2007. Zie ook *De Netestad*, 16 december 1944.

Überalterungsverordnung hadden de Lierse vnv'ers het geluk gehad dat zowel de burgemeester als zijn belangrijkste schepen wegvielen en zij via Romsée hun mensen konden benoemen. De kwestie-Raats, wiens verwijdering duidelijk georganiseerd was door het vnv in samenspraak met de Militärverwaltung, wijst er mogelijk op dat Van der Hallen en zijn medestanders beseft hadden dat slechts één schepenzetel hen nog scheidde van een absoluut overwicht binnen het schepencollege en de eerste gelegenheid gegrepen hadden om één van de 'oude' schepenen te vervangen door een Nieuwe Ordegezinde. Schepen Eysermans gaf in zijn getuigenis na de bevrijding aan dat Van der Hallen al voor het ontslag van Raats duidelijk had gemaakt dat er hoe dan ook nog een katholieke schepen diende te vertrekken: *"Van der Hallen heeft eens aan de drie schepenen gevraagd dat er één zou aftreden. We wilden niet. Dan is Raats afgezet."*¹²

De machtsgreep van de Nieuwe Orde in Lier was nu compleet. Met een vnv-burgemeester, een vnv- en een DeVlag-schepen tegenover twee kvv-schepenen (Van Orshaegen en Eysermans, beiden bovendien uit een andere kvv-stand) konden ze nu systematisch hun wil opleggen binnen het schepencollege. Op die manier werden de twee overblijvende kvv'ers Van Orshaegen en Eysermans irrelevant. Door het wegvallen van de gemeenteraad werden immers alle beslissingen door het schepencollege genomen, met gewone meerderheid. De schepenposten werden twee weken later finaal verdeeld op de zitting van 9 juli. Eysermans en Van Orshaegen lieten zich gewillig ontdoen van bijna hun hele portefeuille. Felix Van Orshaegen, die enkele maanden daarvoor nog diende als een soort superschepen die Financiën en Openbare Werken combineerde, hield alleen nog de ceremoniële functie van Burgerlijke Stand over. Frans Eysermans behield nog Onderwijs en Cultuur, maar gezien de zeer actieve rol van Van der Hallen in het cultuurbeleid was ook dat laatste een zo goed als symbolische functie. Van der Hallen kreeg met Politie en Personeel cruciale bevoegdheden om het veiligheids- en aanwervingsbeleid naar zijn hand te zetten. De Jong behield het departement van Financiën en kreeg er Feestelijkheden bij, nieuwkomer Van de Zande nam ten slotte Openbare Werken op zich. Er werd zelfs geen stemming gehouden over deze herverdeling.¹³ Beseften Eysermans en Van Orshaegen dat hun tegenstemmen toch zinloos waren? Of kwam deze herverdeling hen in feite niet slecht uit? Beiden moeten beseft hebben dat ze door hun numerieke minderheid en de uitschakeling van de gemeenteraad op geen enkele manier nog zouden kunnen wegen op de beslissingen van het college. Door zich zo weinig mogelijk bestuurstaken toe te kennen, zouden ze in elk geval kunnen vermijden al te veel mee te moeten werken aan het Nieuwe Ordebeleid dat vanaf dan in Lier gevoerd zou worden.

12. Krijgsauditoraat, Strafdossier Van Der Hallen Alfred (SDVDH), getuigenis van Frans Eysermans, 19 oktober 1945.

13. Stadsarchief Lier, NCBS, 9 juni 1942.

Hoe ook drukte het nieuwe bewind snel zijn stempel. Betrouwbare Nieuwe Ordegezinden werden aangenomen en benoemd op sleutelposities. Het belangrijkste stedelijke veiligheidsambt, dat van commissaris van de gemeentepolitie, was eveneens door de *Überalterungsverordnung* vrijgekomen, daar commissaris Albert Breugelmans (1882-) de maximumleeftijd had overschreden en dus gedwongen was ontslag te nemen.¹⁴ Het schepencollege had op 18 mei met drie stemmen tegen twee (Van der Hallen en De Jong vormden toen nog een minderheid, aangezien Van de Zande pas in juni Raats zou vervangen) gekozen voor de Lierse adjunct-commissaris Theo Proost, die sinds het aftreden van Breugelmans commissaris ad interim was. De tegenkandidaat, de Berchemse adjunct-commissaris en VNV-lid Karel Ceulemans, zou het moeten stellen met de twee stemmen van Van der Hallen en De Jong. Er volgde een tweede stemming voor het vastleggen van de wettelijk verplichte tweede kandidaat, die in aanmerking zou komen als de eerste gekozenen toch niet zou ingaan op zijn verkiezing. Dit keer haalde Ceulemans het wel met drie stemmen. Gerard Romsée, die als secretaris-generaal voor Binnenlandse Zaken ook bevoegd was voor de benoeming van de nieuwe politiecommissaris, liet op 22 augustus weten dat hij koos voor de tweede kandidaat, zijn VNV-partijgenoot Ceulemans. Allicht werd hij hierover geadviseerd door Van der Hallen, die op deze manier de beslissing van zijn schepencollege ongedaan maakte en zo een partijgenoot als politiecommissaris kreeg in zijn stad.

Een andere Van der Hallen-vertrouweling streek enkele maanden na de machtsovername neer in Lier. Andries Bogaert, amper 23 jaar oud, was één van de vooraanstaande kaderleden van de Nationaal-Socialistische Jeugd Vlaanderen (NSJV), de aan de VNV-Eenheidsbeweging verbonden jeugdbeweging. Als gebiedsleider voor Brabant had hij het NSJV-Pinksterkamp dat in het laatste meiweekend van 1942 in Lier plaats had, mee in goede banen geleid. Zowel Alfred als Ernest Van der Hallen waren nauw betrokken geweest bij de organisatie van het hele gebeuren en moeten dus geregeld in contact gekomen zijn met de jonge Dries Bogaert. Enkele maanden later zou de veelbelovende jonge gebiedsleider echter zijn eigen ruiten bij het NSJV ingooien door een manifest te ondertekenen waarin een aantal ontevreden NSJV-leiders het teloorgaan van het Heel-Nederlandse ideaal van het VNV aanklaagden.¹⁵ Staf De Clercq trad streng op tegen deze dissidentie en ontsloeg onder andere Bogaert. Deze werd echter opgevestigd door Alfred Van der Hallen, allicht op voorspraak van diens broer Ernest. Andries Bogaert werd aangesteld in januari 1943 als Van der Hallens privésecretaris zonder dat daarover een stemming

14. P. Mertens, *Herinneringen aan de Gemeentepolitie van Lier*, Lier, 2001, p. 51. Mertens schrijft dat het ontslag van Breugelmans kwam *wegens te patriottisch*, maar dat is niet correct. P. De Zaeger, *Lier, bezet en bevrijd [...]*, p. 71, geeft echter de juiste verklaring, met name de *Überalterungsverordnung* voor politiecommissarissen.

15. A. Bogaert, *150 jaar Vlaams-nationalisme te Lier*, Mechelen, 1980, pp. 23-24.

plaatsvond.¹⁶ Tot het einde was hij zeer nauw betrokken bij alles wat Van der Hallen deed als oorlogsburgemeester.

Op een andere zeer vitale positie kreeg Van der Hallen nog een medestander geplaatst. Op 14 juni 1942, de eerste zitting waarbij hij kon rekenen op zijn Nieuwe Ordemeerderheid, werd immers een belangrijke benoeming goedgekeurd. De jonge Hendrik 'Rik' Van Loock werd aangesteld tot hoofd van de Lierse Rantsoeneringdienst. Van Loock was de schoonzoon van Karel Paaps, één van de weggevoerden naar Le Vernet.¹⁷ Hij beschikte bijgevolg over uitstekende Vlaams-nationale geloofsbrieven en zou zich één van Van der Hallens meest loyale medewerkers tonen.

Niet alleen werden vnv'ers in dienst genomen, hogere ambtenaren die reeds benoemd waren in de gemeenteadministratie werden overtuigd om toe te treden tot het vnv. De twee belangrijkste bedienden bij de bevoorradingdienst, die sinds de aanstelling van Hendrik Van Loock al in handen was van de Nieuwe Orde, werden aangezocht om vnv-lid te worden. Gerard Billen, hoofd van de afdeling Eetbare Producten, stemde toe. Karel Roofthoof, bevoegd voor Niet-eetbare Producten, weigerde. Roofthoof bleef de hele bestuursperiode op post, maar zou te maken krijgen met beschuldigingen van verzetsactiviteiten en pogingen om hem te doen ontslaan.¹⁸

De machtsgreep van de Nieuwe Orde voltrok zich niet alleen in het gemeentebestuur, de ambtenarij en de politie maar ook bij de politiek samengestelde beheerscomités. Wat die betrof, had het katholieke stadsbestuur in de crisiszomer van 1939, terwijl het uitbreken van de oorlog steeds onvermijdelijker leek te worden, een bijzonder pluralistische houding aangenomen die het best als Godsvrede bestempeld kan worden. De oppositie (socialisten, liberalen en de vnv'er Mets) stelde zich uiterst constructief op en keurde alle beslissingen aangaande oorlogsvoorzieningen en bevoorrading unaniem goed. In ruil daarvoor werden vertegenwoordigers van de oppositie opgenomen in het bestuur van onder andere het vitale Comité voor Steun en Bevoorrading. Zo mocht de Vlaams-nationalistische verkozenen Mets voorzitter worden van het subcomité Geneeskunde. Tijdens het eerste jaar van de bezetting zou het katholieke gemeentebestuur dat door de uitzonderlijke situatie gerechtvaardigde pluralisme volhouden. In de opvolger van het Comité voor Steun en Bevoorrading, de Gemeentelijke dienst voor Voedselvoorziening en Rantsoenering (oftewel de ravitailleringdienst), waren

16. Stadsarchief Lier, NCBS, 25 januari 1943.

17. Op het moment van de Duitse invasie werden in heel België 'verdachte elementen' aangehouden door de staatsveiligheid en afgevoerd naar kampen in Zuid-Frankrijk. Ook in Lier werden zeven personen, vooral uit de Vlaams-nationalistische hoek, gedeporteerd. Onder andere Lanens en oud-activist Paaps zouden zo enige tijd in gevangenschap doorbrengen. P. De Zaeger, *Lier, bezet en bevrijd [...]*, pp. 51-52.

18. Krijgsauditoraat, SDVDH: Brief Karel Roofthoof aan de krijgsauditeur, 19 juni 1945.

alle vier de politieke families uit de gemeenteraad (katholiek, liberaal, socialistisch en Vlaams-nationalistisch) vertegenwoordigd.¹⁹ Met het aantreden van Van der Hallen verdween dat pluralisme. De bevoorradingsdienst kwam volledig onder controle van ambtenaren, met de vnv'er Hendrik Van Loock aan het hoofd ervan en één van de twee adjunct-leiders die werd overgehaald vnv'er te worden.

De politisering van het stadspersoneel, door Van der Hallen paradoxaal genoeg als een typisch symptoom van de verziekte vooroorlogse bestuurscultuur genoemd, was onder zijn bestuur wellicht groter dan ooit. Meerderheidsbeslissingen werden tenietgedaan via de hogere overheid om eigen kandidaten benoemd te krijgen, functies werden openlijk toegekend aan gelijkgezinden en het algemeen bestuur werd zoveel mogelijk gecentraliseerd rond de burgemeester en zijn betrouwbaarste medewerkers. Het is dan ook geen wonder dat de eerste daad die het teruggekeerde schepencollege na de bevrijding zou stellen een grootschalig ontslag- en schorsingsbesluit was voor een groot aantal leden van het gemeentepersoneel. Maar liefst 33 benoemingen gedaan door het 'bezettingschepencollege' werden niet erkend, terwijl 6 personeelsleden die reeds voor de bezetting aangesteld waren, geschorst werden.²⁰

BETER BESTUUR?

In ons onderzoek stelden wij vast dat bepaalde delen van het gemeentelijk takenpakket sterk beïnvloed werden door de Nieuwe Orde, terwijl er in andere gemeentelijke sectoren amper een verschil te merken was met het vooroorlogse beleid. Dat laatste gold vooral voor eerder 'technische' bevoegdheden zoals Openbare Werken en Financiën. Andere, meer persoonsgebonden terreinen zoals Cultuur en Veiligheid, voelden dan weer veel sterker de invloed van Van der Hallen en zijn vnv-meerderheid. In dit (korte) artikel zullen wij uiteraard alleen die materie bespreken waarin ons onderzoek een duidelijke Nieuwe Orde-invloed kon vaststellen.

Wat de openbare administratie betreft, werd er reeds eerder aangegeven dat men op alle mogelijke manieren probeerde de belangrijkste posten binnen de gemeentelijke overheid te laten bezetten door gelijkgezinden. Toch bleven een aantal belangrijke posities binnen het stadsbestuur ongewijzigd. Er werd reeds eerder aangehaald dat het vnv en de Militärverwaltung zich ervoor hoedden openlijke ontslagen te bevelen, maar integendeel via het manipuleren van de selectieprocedures of het vrij doen komen van posities door bijvoorbeeld de *Überalterungsverordnung* poogden hun greep op het bestuursapparaat te versterken. Wanneer dit echter niet mogelijk was, bleven de ambtenaren van het 'oude' bestuur gewoon zitten. De samenwerking tussen de Nieuwe Ordeburgemeester en

19. P. De Zaeger, *Lier, bezet en bevrijd [...]*, pp. 43 en 69.

20. Stadsarchief Lier, NCBS, 6 september 1944 en 8 september 1944.

dergelijke ervaren ambtenaren, allen aangesteld tijdens de decennialange katholieke hegemonie in Lier, verliep soms erg stroef.

Het beste voorbeeld daarvan was het aanslepende conflict van de burgemeester met zijn stadssecretaris, Alfons Sluyts, die ongewild één van Van der Hallen's naaste medewerkers werd. De twee mannen hadden een grondige afkeer van elkaar, wat in de loop der jaren niet meteen verbeterde. Door de aanwerving van de aan hem loyale Bogaert als privésecretaris kon Van der Hallen heel wat voorbereidend en gevoelig werk onttrekken aan Sluyts, maar nog altijd kon hij niet om zijn gemeentesecretaris heen voor heel wat cruciale zaken. Sluyts woonde alle collegezittingen bij, maakte het verslag en was van rechtswege mede-ondertekenaar en opsteller van alle schriftelijke besluiten die de burgemeester opmaakte. Bovendien bezat Sluyts door zijn jarenlange dienst een ruime ervaring in alle aspecten van het gemeentebeleid, iets waar het Van der Hallen en zijn Nieuwe Ordeschepenen als nieuwkomers uiteraard aan ontbrak en wat hen des te afhankelijker maakte van de gemeentesecretaris. In zijn dagboek klaagde Van der Hallen over de subtiele sabotage die Sluyts kon plegen door misbruik te maken van zijn ervaring: *"Ik ben goed geplaatst om te weten hoe een gemeentesekretaris zijn nietsvermoedenden burgemeester, die de gemeente- en andere wetten niet kent, er op onopvallende manier toe brengen kan de eene dwaasheid na de andere op te stapelen, zoodat hij na enkele maanden onmogelijk is geworden. Zelfs ik, die 16 jaar administratie achter den rug had, heb tusschen de honderden stukken, brieven onderteekend die ik slechts oppervlakkig had overloopen en die ik achteraf graag had teruggenomen. Ik heb tientallen malen bewust-vervalschte besluiten en dubbelzinnig geformuleerde brieven met een pennetrek doorgehaald en teruggezonden naar het kabinet van den Secretaris."*²¹ Deze expliciete beschuldiging van sabotage toont duidelijk aan hoe weinig vertrouwen Van der Hallen had in zijn gemeentesecretaris. Dat conflict zou escaleren in oktober 1943, wanneer hij Sluyts een halve maand zou laten schorsen naar aanleiding van diens uitspraak in het schepencollege dat de 'wettige overheid' niet noodzakelijk het Comité van Secretarissen-Generaal was.²²

Van der Hallen geeft in zijn *Memorandum*, een tekst die hij opstelde na de bezetting en waarin hij zijn beleid verdedigde, bijzonder hoog op over zijn hervormingen van de stadsdiensten. Zo claimt hij een einde te hebben gemaakt aan de bestuurlijke en hiërarchische chaos die er voor hem was, door het indelen van alle diensten in zes afdelingen, die elk hun eigen diensthoofd hadden.²³ Op het schepencollege van 24 oktober 1942 werd inderdaad besloten tot een ingrijpende

21. Verzameling Walter Luyten, Dagboeken Alfred Van der Hallen: Dagboekanteekening Van der Hallen, 25 mei 1945, p. 133.

22. Stadsarchief Lier, NCBS, 26 september 1943.

23. Verzameling P. De Zaeger: A. Van der Hallen, *Memorandum*, s.l., s.d. [vermoedelijk december 1944], pp. 10-11.

hervorming van de stadsdiensten volgens dat principe. Het hele nieuwe *reglement van inwendige orde* dat op die zitting werd uitgeschreven op zes bladzijden bespreken, zou ons te ver leiden, maar de belangrijkste principes zijn duidelijk: centralisering van een aantal diensten, specialisering van het personeel dat zich diende te focussen op één enkele taak en minder overal inzetbaar was als vroeger en ten slotte een duidelijke hiërarchisering van elke afdeling met een eigen diensthoofd.²⁴

DE GEMEENTEPOLITIE

De Lierse gemeentepolitie was één van de gemeentediensten waar het beleid van het Nieuwe Ordebestuur zich het opvallendst zou manifesteren, wat tot heel wat gebeurtenissen leidde in de loop van de bezetting. Van der Hallen zelf was uiterst positief over zijn hervormingen bij de gemeentepolitie. Hij hekelt in zijn *Memorandum* de onderbemanning (achtentwintig man voor dertigduizend inwoners), de weinig professionele mentaliteit van een deel van het korps en de slechte behuizing van het commissariaat voor zijn aantreden. "*Het Politiekorps van Lier was in 1941 een parodie*", zo luidde zijn harde oordeel. Hij geeft een uitgebreide opsomming van zijn maatregelen om de politie te moderniseren en hervormen: het korps werd in omvang haast verdubbeld, er werd een nieuw commissariaat ingericht onder het stadhuis en de opleiding werd verscherpt.²⁵

Toch verslechterde de verhouding tussen de oorlogsburgemeester en een aantal leden van de politie dramatisch tijdens zijn bewind. Er werd reeds gewezen op het feit dat adjunct-commissaris Proost ondanks een meerderheid der stemmen in het schepencollege, waar op dat moment Van der Hallen nog geen meerderheid had, naast de post van commissaris had gegrepen ten nadele van Karel Ceulemans, vnv'er en bovendien niet eens een Lierenaar. Veel oudgedienden uit het korps ervoeren die politieke benoeming als een kaakslag. Dat verergerde na de aanstelling van verschillende Nieuwe Ordegezinde agenten zoals Frans Maes en Florent Peeters. De gedeeltelijke militarisering van de politie die Ceulemans en Van der Hallen voor ogen hadden, werd ook niet op gejuich onthaald door de meeste agenten. Zo wekten bijvoorbeeld de wekelijkse marcheersessies langs de Vesten heel wat wrevel op.²⁶ Ook het creëren van een nieuw, militair en Duits aandoend uniform hoorde bij die militaristische vernieuwing.²⁷ Voor de oudgedienden waren de verplichte lessen en turnoefeningen die de jonge nieuwkomer Maes elke week zes uur gaf aan de rest van het korps al helemaal een vernedering.²⁸ Dat het

24. Stadsarchief Lier, NCBS, 24 oktober 1942.

25. Verzameling P. De Zaeger: A. Van der Hallen, *Memorandum [...]*, p. 12.

26. Eigen verzameling documenten, interview met Karel en Herman Torfs door Rik Verwaest, 11 februari 2007.

27. P. Mertens, *Herinneringen aan de Lierse gemeentepolitie [...]*, p. 75.

28. Stadsarchief Lier, NCBS, 16 februari 1943.

in handen geven van die verplichte opleiding van de agenten aan een radicale Nieuwe Orde-aanhanger als Frans Maes de hele zaak een ideologisch tintje gaf en zo de hervormingsplannen voor de politie van meet af aan behoorlijk hypothekeerde, lijkt Van der Hallen en Ceulemans compleet ontgaan te zijn.

In deze verrotte korpsfeer ontstond er een kloof tussen enerzijds de groep agenten die zich loyaal toonden aan commissaris Ceulemans en Van der Hallen, die vooral bestond uit Maes en de meeste leden van de Mobiele Brigade, met daartegenover de groep rond Proost en de oudgedienden van het korps, die zich verzetten tegen de nieuwe burgemeester en commissaris en hun Nieuwe Orde-plannen. Van der Hallen liet bij zijn vlucht Lier met een hopeloos verdeeld politiekorps achter, iets waar hijzelf in hoge mate verantwoordelijk voor was door zijn politiek van het bevoordelen van Nieuwe Ordegezinden. Anderzijds was zijn besluit om het korps sterk uit te breiden wel iets dat op brede instemming kon rekenen. Het naoorlogse gemeentebestuur zou de getalsterkte van het korps op 40 man houden in plaats van het opnieuw in te krimpen naar het vooroorlogse peil.²⁹

HET CULTUURBELEID

Van der Hallen was door zijn familiale achtergrond zeker gezegend met een rijke interesse in het Lierse cultuurleven. Zijn oudste broer Gustaaf was één van de beste vrienden en medewerkers van de opkomende Felix Timmermans, terwijl zijn andere broer Ernest goed op weg was zichzelf een plaats te verwerven in het Lierse kunstenaarspantheon. Ook Oscar zette zijn eerste stappen in de schrijverswereld. Uit zijn autobiografische collegeroman *De Lichte Tuin* blijkt dat Alfred een uitzonderlijk grote liefde voor het verleden en het culturele patrimonium van zijn geboortestad deelde met zijn broers. Het was dan ook te verwachten dat het cultuurbeleid één van de speerpunten vormde van zijn beleid als oorlogsburgemeester. Ironisch genoeg was het net in zijn cultuurbeleid dat het onvermogen van burgemeester Van der Hallen om zijn ambitieuze dromen waar te maken, pijnlijk bloot kwam te liggen. Conflicten en teleurstellingen waren er genoeg in de drie jaar dat hij het Lierse cultuurbeleid probeerde te reorganiseren. Hij zou fel botsen met enkele iconen van het Lierse cultuurleven, mislukken in zijn pogingen de macht in te perken van enkele beheerscommissies van belangrijke cultuurinstellingen en zijn voornemen om de Lierse kunstenaars te verenigen in een actieve en raadgevende vereniging liep eveneens spaak.

Nochtans was het allemaal hoopvol begonnen. Reeds in september 1940, één jaar voor het aantreden van Van der Hallen, had een groep prominente Lierse kunstenaars zich verenigd in de Lierse Kunstenaarsgilde. Voorzitter oftewel gilde-

29. P. Mertens, *Herinneringen aan de Lierse gemeentepolitie [...]*, p. 101.

30. P. De Zaeger, *Lier, bezet en bevrijd [...]*, pp. 104-105. Zie ook NCBS, 22 december 1941.

meester was Felix Timmermans. Die hield bij de openingszitting een toespraak waarin hij het apolitieke karakter van de Kunstenaarsgilde bekleemtoonde. Met oud-activisten en Nieuwe Ordesympathisanten als Bogaerts, Janssens, Van Rompaey, Van der Hallen en Timmermans in het bestuur was de Lierse Kunstenaarsgilde echter duidelijk Nieuwe Ordegezind.

De eerste twee jaren van haar bestaan was de Kunstenaarsgilde erg succesvol. Zij vormde de motor achter heel wat culturele initiatieven. Toen in oktober 1941 een nieuwe burgemeester aantrad in de persoon van Alfred Van der Hallen, broer van hun bestuurslid Ernest Van der Hallen en goed bevriend met tal van andere bestuursleden, gingen er heel wat deuren voor de Kunstenaarsgilde open. Zo mochten zij hun algemene vergadering houden in de trouwzaal van het stadhuis op 9 november. Vanaf de machtswissel kregen zij geregeld de Vredebergstadsfeestzaal tot hun beschikking, net als verschillende ruimtes in het stedelijk museum Wuyts-Van Campen voor hun exposities.³⁰ De samenwerking tussen het stadsbestuur en de gilde verliep duidelijk erg vlot.

Ook de gildemeester, de op dat moment in Vlaanderen, Nederland en Duitsland immens populaire volksschrijver Felix Timmermans ging het voor de wind. Begin mei kwam het bericht uit Duitsland dat de Lierenaar gekozen was voor de jaarlijkse Rembrandtprijs, een prijs die al sinds 1928 door een Duits industrieel genootschap werd uitgereikt aan een verdienstelijk Vlaams kunstenaar. Van der Hallen deed heel wat moeite om ervoor te zorgen dat dit niet onopgemerkt voorbij zou gaan. Op 24 mei werd Felix Timmermans feestelijk op het stadhuis ontvangen door Van der Hallen, waar de oorlogsburgemeester ook een korte toespraak hield. Diezelfde dag werd in het stedelijk museum, alweer door Van der Hallen aan de Kunstenaarsgilde ter beschikking gesteld, een grote Timmermanshulde gehouden. Op 5 juli, een week nadat Timmermans in Antwerpen de prijs officieel had ontvangen, volgde er ook in Lier een viering. Op de Timmermansvest werden een gedenksteen en een wegwijzer met figuren uit *Pallieter* erop geplaatst. Van der Hallen sprak er de lofrede uit voor de Lierse schrijver.³¹ Op die bewuste uitreiking van 5 juli was onder andere de Duitse Kreiskommandant Von Maercker aanwezig, net als de ss-leider Alfons Lanens en August Borms. Die uitgebreide politieke recuperatie van het hele gebeuren rond de Rembrandt-prijs, zou Timmermans na de oorlog zwaar aangerekend worden. Reeds tijdens de bezetting werd de gedenkplaat vernield.³² Ook de fraaie wegwijzer werd afgerukt en in de Nete geworpen.³³

31. *Ons Lier*, 11 juli 1942.

32. B. Luykx, *Ernest Van der Hallen, begenadigde en leider*, Zele, 1955, p. 44. Zie ook A. Bogaert, *150 jaar Vlaams-nationalisme te Lier [...]*, p. 24.

33. Stadsarchief Lier, NCBS, 30 januari 1943, waarop het schepencollege besliste een beloning van 100 BEF uit te keren aan de persoon die de "verdwenen wegwijzer van de Timmermansvest heeft teruggevonden".

De gedenksteen werd hersteld, maar na de bevrijding liet het katholieke schepencollege hem meteen opnieuw weghalen, wat bijzonder tekenend is voor de polarisatie die de figuur van Timmermans opriep in Lier op dat moment. Daar is Alfred Van der Hallen voor een belangrijk deel verantwoordelijk voor.³⁴

Ondertussen ging Van der Hallen ijverig verder met het uittekenen van een ambitieus stedelijk cultuurbeleid. Op 3 oktober 1943 liet hij in het schepencollege een nieuw reglement goedkeuren inzake *ordering van het cultuurleven*.³⁵ Wanneer op 9 maart 1943, meer dan vijf maanden nadat ze was ingesteld, de Cultuurdienst in functie kwam, werd door het schepencollege beslist dat Ernest Van der Hallen, Bernard Janssens, Fred Boogaerts, Floran Lambrechts, Jos Van der Avort, Dries Bogaert en Gerard Billen in het bestuur zouden zetelen.³⁶ De laatste drie waren belangrijke vnv-kaderleden, Janssens, Bogaerts en Lambrechts hadden een activistisch verleden en Ernest Van der Hallen was zijn eigen broer: opnieuw was Van der Hallen erin geslaagd een stadsorgaan te bemannen met zijn partijgenoten en vertrouwelingen. Het is dan ook geen wonder dat kvv-schepen Eysermans, die uit hoofde van zijn functie als cultuurschepen de Cultuurdienst voorzat, meteen na de eerste vergaderingen al op het schepencollege liet horen, ontslagen te willen worden van het voorzitterschap ervan.³⁷ Erger voor Van der Hallen was echter dat ook Timmermans er de brui aan gaf. Op de zitting van de Kunstenaarsgilde van 26 maart nam de schrijver ontslag als voorzitter van de Gilde en uit de Stedelijke Cultuurdienst waar hij twee weken daarvoor aangesteld was. Samen met hem namen ook Bernard Janssens en Fred Boogaerts ontslag. Als reden voor hun ontslag gaven zij op dat zij diep teleurgesteld waren in het stadsbestuur: dat had immers beloofd de Gilde te raadplegen over elke cultuurgebonden materie, maar aan die afspraak had het stadsbestuur zich niet gehouden. Door het opstappen van Timmermans, Bogaerts en Janssens verdwenen de enige drie leden van de Cultuurdienst die niet via partij- of familiebanden met burgemeester Van der Hallen verbonden waren. Ernest Van der Hallen zou Timmermans trouwens opvolgen als gildemeester van een wegwijnende Gilde.³⁸ Meer dan ooit was de Cultuurdienst én de Kunstenaarsgilde een vnv- en Van der Hallen-aangelegenheid geworden. Het moet een bittere teleurstelling geweest zijn voor de oorlogsburgemeester om vast te stellen dat hij zijn ambitieuze cultuurbeleid getorpedeerd had door te voortvarend te hervormen en te benoemen.

34. Stadsarchief Lier, NCBS, 21 september 1944.

35. De aanwezige kvv-schepen van Orshaegen stemde tegen, Van der Hallen, De Jong en Van de Zande voor.

36. Stadsarchief Lier, NCBS, 9 maart 1943.

37. Stadsarchief Lier, NCBS, 23 maart 1943.

38. P. De Zaeger, *Lier, bezet en bevrijd [...]*, p. 108.

DE BESTE LEERLING VAN DE KLAS

Burgemeester Alfred Van der Hallen deed zijn officiële intrede in het Lierse stadhuis op zaterdag 25 oktober 1941. Het vnv vierde de aanstelling van 'hun' burgemeester op passende wijze, zo getuige het artikel over de ceremonie:

“Op zaterdag avond den 25e oktober deed de nieuwe burgemeester Van der Hallen zijn intrede op het stadhuis. Het VNV had van deze gebeurtenis een groote plechtigheid gemaakt. Zwarte Brigademannen in uniform, de Dietsche nationale jeugd en de Dietsche meisjes van Lier marcheerden zingend door de straten met vaandels, bazuinen en tromgeroffel. (...) Namens het VNV kwamen afgevaardigden van de verschillende formaties den groet brengen aan hun kameraad-burgemeester.”³⁹

De Lierenars die deze feestelijke vnv-optocht door de straten hadden zien trekken voor de aanstelling van de nieuwe burgemeester verbaasden zich er wellicht over dat diezelfde Van der Hallen in de krant van een week later bekleemtoonde dat hij als burgemeester 'partijloos' was: *“Mijn medeburgers behooren de overtuiging te hebben dat ik de stad als volwaardig Vlaamsch Nationaal Socialist zal besturen, d.w.z. dat ik als burgemeester tot géén partij behoer, en aldus alles wat in mijn bestuurlijk domein valt volstrekt onbevooroordeeld zal behandelen.”* De stadskrant *Ons Lier*, die Van der Hallen en de Nieuwe Orde overigens bijzonder goedgezind was, sloot zich daarbij aan door te stellen dat de nieuwe burgemeester *“(...) bij geen partij is aangesloten”* maar *“(...) ne goeie katholieke Vlaming”* was.⁴⁰ De geloofwaardigheid van al die verklaringen werd finaal ondergraven doordat in dezelfde krant waarin Van der Hallen zijn partijloosheid verdedigde, een kort stukje stond over de vnv-vergadering die de week daarvoor in de Vredeberg gehouden was. Onder andere Borms, vnv-gewestleider Van der Avort en de gewestelijke vnv-propagandaleider Van Bouwel namen er het woord, maar de slottoespraak werd volgens *Ons Lier* door Van der Hallen gehouden. Waarom hield Van der Hallen zo halsstarrig vol partijloos te zijn als hij van zijn inhuldigingsceremonie een vnv-optocht maakte en een week na zijn aanstelling sprak op een feestelijke vnv-meeting naar aanleiding van zijn benoeming?

Van der Hallen zou tijdens zijn bestuursperiodes verscheidene feesten en activiteiten organiseren die sterk doordrongen waren van de Nieuwe Orde en soms zelfs openlijk een vnv-stempel droegen. Zelfs het tweede landelijke NSJV-Pinksterkamp vond plaats in de Netestad. Van zaterdag 23 tot maandag 25 mei trokken duizenden jongeren naar Lier na de oproep van het NSJV: *“Van de Noordzeekust tot de Limburgsche heiden galmt de roep: Kaderleden der DBV⁴¹: Naar Lier!”* Tijdens het kamp werden zowel Edgar Lehembre als Staf De Clercq plechtig

39. *Ons Lier*, 9 november 1941.

40. *Ons Lier*, 2 november 1941, pp. 1 en 2.

41. Dietsche Blauwvoet Vendels, oftewel het NSJV, de jeugdbeweging van het VNV.

Programmabrochure van het NSJV Pinksterkamp in Lier in 1942. [ADVN, VBRB1488]

ontvangen door Van der Hallen op het stadhuis.⁴² Het is duidelijk dat de Lierse oorlogsburgemeester volop meewerkte met het organiseren van dit vnv-evenement in zijn stad. Een jaar later, op 11 november 1943, zouden de Dietse Meisjescharen (DMS) op hun beurt hun jaarlijkse kaderdagen houden in Lier en net als de NSJV-leiding werden zij door de oorlogsburgemeester samen met vnv-schepen De Jong op het stadhuis ontvangen.⁴³

Van der Hallen zou als burgemeester heel wat problemen ondervinden door die gespletenheid tussen zijn openbare ambt en zijn politieke rol. Als burgemeester was hij hoofd van de politie, maar als hoogste vnv'er in Lier had hij evengoed de taak zijn partijgenoten te helpen wanneer nodig. Dat zou leiden tot een aantal incidenten. Zo kwam hij persoonlijk tussen bij het verhinderen van de inbeslagname door de rijkswacht van een vrachtwagen aardappelen voor het Pinksterkamp.⁴⁴ Dat leverde hem een klacht wegens smokkel op bij de provincie-

gouverneur en bracht het zijn prestige als verantwoordelijke voor de voedselbevoorrading onherstelbare schade toe.⁴⁵

Ook het soms al te drieste optreden van zijn partijgenoten bracht hem soms in een lastig parket. Zo trokken de Lierse vnv'ers er geregeld op uit om met witte verf of kalk op straten en muren slogans aan te brengen zoals "VNV Houzee" of "Wij Zijn de Revolutie! Arbeiders sluit aan!" Een zwaar incident met de vnv-schilderploegen deed zich voor toen in de nacht van 10 op 11 april 1943 een grote groep jongeren van het NSJV eropuit trok om straatborden te overschilderen en

42. Brochure *NSJV-Pinksterdagen te Lier 23-25 mei 1942*, gedrukt bij Volk en Staat in Antwerpen.

43. *Vrouw en Volk, VNV-partijblad voor vrouwen*, nr. 11, november 1943, p. 12.

44. PAA, Dossier Burgemeesters Lier, kaft 25: Verslag van opperwachtmeester Truyens, 23 april 1942.

45. PAA, Dossier Burgemeesters Lier, kaft 25: Brief Frans Janssens aan de arrondissementscommissaris en Grauls, 26 april 1942; Brief Van der Hallen aan Grauls, 2 mei 1942; Brief Grauls aan Van der Hallen, 29 april 1942 en 5 mei 1942. Zie ook N. Wouters, *Oorlogsburgemeesters [...]*, p. 260.

slogans op de weg te schrijven. Een groepje Lierse politieagenten trok er op eigen initiatief op uit, buiten het weten van de commissaris of burgemeester om hen dat te beletten, waarna een groot aantal NSJV'ers werd aangehouden. Door een tussenkomst van de Feldgendarmen werden ze onmiddellijk weer in vrijheid gesteld. Tien dagen na de feiten riep Van der Hallen agent Van Boeckel bij zich op zijn bureau en verklaarde dat de Kreiskommandantur, die door de Feldgendarmerie van het gebeurde op de hoogte was gebracht, hem verplicht had Van Boeckel te ondervragen. Volgens de agent bedreigde Van der Hallen hem met deportatie naar een gevangenenkamp en zelfs met de doodstraf.⁴⁶ Het is evident dat dit soort voorvallen, waarbij de burgemeester de kant koos van zijn partijgenoten en niet van de politie, de relatie tussen Van der Hallen en zijn politiekorps behoorlijk verzuurden. Agent Karel Thijs verklaarde daarover: "*Van der Hallen trachtte altijd de Nieuwe Orde-bewegingen te beschermen als er een proces-verbaal werd opgesteld om één of andere reden. Zoo bij het smokkelen van aardappelen bij een feestje der Zwarten, bij het schilderen der straatsteen.*"⁴⁷

DE MISLUKKING VAN SAVONAROLA AAN DE NETE?

De kernvraag van dit artikel was duidelijk: kon Alfred Van der Hallen als hoogste beleidsmaker in Lier een verdedigbaar bestuurlijk bilan voorleggen? In zijn persoonlijke analyse, het in dit werk veel geciteerde *Memorandum: Drie jaar burgemeesterschap*, hamert Van der Hallen voortdurend op zijn bestuurlijke prestaties die zijn burgemeesterschap zouden rechtvaardigen.

Ons onderzoek heeft alle aspecten van het gemeentebestuur, zowel de formele als informele, de puur ambtelijke alsook de sterk politieke aspecten ervan, kritisch tegen het licht gehouden. Wij hebben Van der Hallens eigen pleidooien gehoord in zijn *Memorandum*, in zijn dagboeken en in zijn vele brieven en zijn beweringen getoetst aan de realiteit waar dat mogelijk was. Nu is het aan ons om een oordeel te vellen. Een ideologisch waardeoordeel is hier niet relevant. Maar over zijn geleverde prestaties als Liers burgemeester kan wel een waardeoordeel geveld worden.

Positieve punten in Van der Hallens beleid zijn ongetwijfeld de modernisering, centralisering en uitbreiding van de Lierse stadsdiensten. De forse toename van het politiekorps werd na de bevrijding niet ongedaan gemaakt, terwijl het grootste deel van zijn intern-bestuurlijke hervormingen intact bleef. Met Van der Hallen zat er iemand in de burgemeesterszetel die bijzonder veel ambitie vertoonde en niet bereid was te werken op de kleinschalige, behoedzame manier

46. Krijgsauditoraat, SDVDH: PV van klacht Gustaaf Van Boeckel tegen Alfred Van der Hallen, 16 oktober 1945.

47. Een verwijzing naar het incident met de aardappellevering aan het Pinksterkamp. Krijgsauditoraat, SDVDH: Verklaring van Karel Thijs op de Openbare Zitting, 19 oktober 1945.

waarop de vorige schepencolleges dat deden. Het is kenmerkend dat Van der Hallen na de bevrijding grootheidswaan en spilzucht werd verweten, maar het merendeel van zijn beleidsdaden werden niet teruggeschroefd. Het mag de verdienste van de oorlogsburgemeester genoemd worden dat Lier na de Tweede Wereldoorlog bestuurd werd op formaat van een middelgrote stad uit de twintigste eeuw.

Toch kan het driejarig burgemeesterschap van Alfred Van der Hallen onmogelijk geslaagd genoemd worden. Daarvoor maakten de oorlogsburgemeester en zijn entourage veel te veel cruciale vergissingen en fouten. Opvallend is dat die missers vooral begaan werden in de beleidsterreinen waar Van der Hallen zelf een grote inbreng nastreefde en een Nieuwe Ordevisie probeerde door te drukken. Piet De Zaeger stelt in *Lier bezet en bevrijd* niet onterecht dat een aantal terreinen zoals Financiën, Openbare Werken en Bevoorrading ideologisch weinig geladen waren. Hier was de kleurloze 'ambtenaar', die Van der Hallen nog steeds was, op zijn best en wist hij een aanvaardbaar tot goed bestuursresultaat neer te zetten. Problemen kwamen er vooral in die terreinen waarin hij een grote persoonlijke bevlogenheid toonde. Daarin was hij duidelijk het sterkst geneigd een ideologische insteek in zijn beleid te brengen en ging hij geregeld bijzonder ondiplomatisch te werk. Het mislukken van zijn ambitieuze cultuurbeleid, dat gaandeweg was leeggebloed en op het einde alleen nog steunde op de Nieuwe Ordepropagandamachine, is daarvoor bijzonder tekenend.

Van der Hallen maakte in zijn dagboek m.b.t. zichzelf de vergelijking met de fanatieke Florentijnse prediker en volksmenner Savonarola. Deze vergelijking was zeer treffend, maar allicht niet op de manier die hijzelf voor ogen had. Het kan niet ontkend worden dat burgemeester Van der Hallen de nodige integriteit bezat als bestuurder en zijn taak met het nodige enthousiasme en visie aanvatte. Daartegenover stond echter dat hij een veel te negatief mensbeeld koesterde en een al te radicale overtuiging van het eigen gelijk bezat, die ertoe leidden dat hij als 'burgervader' voor een stad als Lier, in al haar complexiteit en diversiteit, absoluut niet geschikt was.

Rik Verwaest (° 1985) studeerde geschiedenis aan de Universiteit Antwerpen. Hij schreef zijn licentiaatsverhandeling over de Lierse oorlogsburgemeester Alfred Van der Hallen. In september 2007 werkte hij op het SOMA aan een vooronderzoek over het Duitse gijzelaarsbeleid, in opdracht van het Joods Museum voor Deportatie en Verzet. Sinds november 2007 is hij tijdelijk onderzoeker voor het project *Oorlog en Democratisering*, waarin de invloed van beide wereldoorlogen op de Belgische positie ten aanzien van de ontwikkeling van het internationale humanitaire recht en het oorlogsrecht wordt onderzocht.